

W.J.M. 1877

1. ADMIRAL F. WRANGEL.

1796-1870

FOTO A. JUHAKAMILT.

Sisukond.

dk.

X. Sissejuhatus.

3

1.X. F. Wnangelli lapsenõlv ja õpingud. 4-6

2.X. Esimesel ümbermaailmareisil (1817-1819) 6-7

3.X. Suur Siberi ekspeditsioon (1820-1824) 8-10

4.X. Teine ümbermaailmareis (1825-1827) 10-11

5.X. F. Wnangelli perukond. 11-13

6.X. F. Wnangell ja mõie kodukant Roela. 13

7.X. Mälestusi ja rahvapärimusi F. Wnangellist. 14-16

8.X. Taas meruteenistusse. 17

9.X. Tervise halvenemine. Admirali nunn. 17-20

10.X. Roela mōisa pärijad. 21-26

11.X. Roela mōisnikud 1663-1940 27-28

12. Kokkuvõte. 29

13. Kasutatud kirjandus ja allikad. 30

14. Lised. 31-54

Sissejuhatus.

Väga paljind inimesed teavad, et Wrangelli nime kannavad saar Põhja-Jäämeres, mäed Silka lähistel Amerikas ja laht Mandsu rannikul Siberis.

Julga rõhem aga teatakse, et kauus maadeurija F. Wrangell on maeltud Lääne-Virumaal asuvale Viru-Jaagupi kalmistule ning et tema poest ostetud mõis oma perule, asub meie kodukandis Roelas. (Eisa 1: 31)

Perokond Wrangellide matmispaiga eest hoolitsemine on olnud hulk aastaid Viru-Jaagupi kooli laste lõöks ja kohustusiks. Iga kord, kui me lastega sal koristame, sajab õpilastelt õpitajatele mitmusuguseid küsimusi Wrangelli kohta. Et laste küsimustele mitte võlgm jääda, keostasin antud uuringistõõ, et oma silmarüngi sille läbi laiendada ja osata õpilastele vastata.

F. Wrangelli elust ja teguritest, aukraadidist ning paljust muusiki on väga põhjalik ülevaade ilmunud muie kohalikus ajalehes Virumaa Tuletaja. Uurin eelrvalt paljusid tesi artikleid ja kirjutisi F. Wrangellist, kuid nii põhjalikku tööd, kui Virumaa Tuletajas 1997. aastal järjijutuna ilmunud Piret Steinbergi lõiget ei osest.

"Perokond von Wrangelli ajalugu aastast 1250 kuni tänapäevani, töödelud ürikute ja päevikute alusel" (Berlin ja Dresden, Wilhelm Baunschi kirjastus 1887), pole leidnud. Seepärast loetisin oma uuringistõõs eramuses sellele tollkematerjalile, osalisult ka Madis Oviiri andmetele.

Oma tööd püüdsin ilmistada fotode ja rahvapärimustega, mis said kohalikust Viru-Jaagupi koduloomuuseumist.

Loodan selle töö läbi tutrustada kõikidele huvilistele meie kodukandi suurmuhi F. Wrangelli elu ja tegurist.

1. Ferdinand von Wrangelli lapsepõlv ja õpingud

Parun Ferdinand Friedrich George Ludwig von Wrangell, Peter Ludwigi poeg, sündis 29. detsembril 1796. aastal Pihkvas, kus tema vanemad ajutiselt viisid. Oma varajase nooruse vatis ta Joosu mõisas Liivimaal. Kui perekond kolis Võru linna, saadeti Ferdinand maale oma tädi proua von Freymanni majja. Nurgi mõisas pidi ta kees kolme teise pojaga naudima Saksa maalt kutsutud õpetaja, härra Grüncheli õpetust. Õpetaja rööbis aga nõuks lapsi kooliõpetusega mitte tütitada ja jättis kolm nooremat pojassi – nende hulgas ka Ferdinand von Wrangelli – omapäri. Lapsed muidugi kasutasid selle võimaluse meelsasti ära. Ferdinand von Wrangellil oli isiklik ratsahobune ning ta võis ratsulada oma soovi järgi. Nii arundati juba pojiskeskpolves tema kaasasündinud tungi pidera lükumise järelle rabas looduses. Juba viicaastase pojina jooksis ta ühel päeval kodust ära ja jäedis mööda maanteed küllalt kaugile minna, enne kui tema punumist märgati ja tagasi tsiodi. Küsimusele, kuhu ta siis minna tahitis, kõlas vastuseks: „Laia maailma!“ Esialgu pidi ta aga kitsukesse lastetuppa tagasi püörduma ja laia maailma avastamine jää hilisemateks aastateks (5)

Sugulaste Freymannide juures viibides tabas sul mitte 10-aastasiks saanud pojikest suur ebaõnn. Kõigepealt kaotas ta ema ja pool aastat hiljem ka isa. Samasugult jäid lapsed ilma ka varandusest. Isa oli ostnud teise mõisa, mille hind oli antud hõberublades, kuid keisri finantskorralduse tõttu tõusis hõberubla neli korda. Nii tuli pärast vanemate surma kõik ära müüa, et täita endale vältud kohustusi. Niis last olid vanemateta ja rahvata, sugulased ja sökrad rötsid nad oma pere-

desse. Kõige varum poeg Ferdinand otsustati saata õppima St. Peterburgi mereväe kadetikorpusesse. Neermus tulili diiri maal asunud provintsist residentsi, 600 kadeti hulka, kes kõik ainult vene kult nääkisid. Ferdinand ei saanud alguses ühustki sõnast aru, kuid mõne aja möödudes õppis ta piisavalt kult ning ei lundnud end enam röövas ümbritses mii üksikuna.

Mereväekorpuses voolitud ühuksa aastat oli parun von Wrangelli jaoks pigem elu- kui teaduskool. Ainult matemaatikaga tegeldi põhjalikult, kuid raimurvaeselt. Kõik muu oli rõorreldar nulliga. Poisid ei pidanud tundides isigi kohtal käima.

Ferdinand von Wrangell paistis õige pea kõikide kaaslaste hulgast silma oma andlikuse, teadmisi ja õppimiski mu ning suurpärase iseloomuomaduse probleem. Ta oli silmatorkavalt väikest kasvu ja selliseks ta ka jäi. Kuid ta oli proporsionaalne ja hea kehachitusega ning just väikese poissina kõikidel kehalistes harjutustes nüü osav, et teda ei suutnud kogu ülitada ei rehklemissaalis ega mänguplatasil. Tohutu auahnu ei andnud talle rahu enne, kui ta oli igal alal teatud oskuse saavutanud. Lisaks liigule auahnuile oli tal veel üks muudus - nimelt ägestus ta väga kergesti. Olles läder kaaslaste hulgas, tugernes ja vastutustunne ning ta õppis oma äkkivihja mõningal määral objeldama. Ta raimustus kõigist Aadlikust ja suursumusest ning vihkas kõike alatut. Ta andus täielikult tegemissele, millile oli end mihundanud. Isiklik luvi ega mugavus ei tulnud sejuures kõne allagi.

1815. aastal lõputas ta kooli kütusiga ja asus noore mitšmanina kadetikorpusest reaalsesse illu. Ta arvati Rivalis asuva Balti laevastiku 19. ekipaaži koosseisu. Rivalis algas vilgas sultskondlik elu, aga noore meremehe hingel hakanas eriline vastumelsus igasuguse noorusliku vallatlemise suhtes. Varsti eraldus ta täielikult sultskondlikust

elust ja pühendumus aarmise usinusega reisilugude ning mere-
seidualaste teaduslike tööde uuringule. Suursoondmusiks
F. Wrangelli elus oli tema tutvumine sihulas admiraal
A. J. Krusensterniga (disa 2:32), kus kuulus meresõitja
oma ümbermaailmareisi tulemusi kirja pani. Tervus
t. J. Krusensterniga jätkis F. Wrangellile veda mulje ja
ta otsustas teha kõik jõupingutused selleks, et pääseda
kaugetele meroreisidele. (4:20)

2. Esimesel ümbermaailmareisil. (1817 - 1819)

1816. aasta suvel sai Wrangell Kroonlinnast tulnud
milsiman Demidovi käest luada, et V. M. Golovnin val-
mistub laeval „Kamtsatka” ümbermaailmareisiks. Wrang-
ell ja tema parim söber kadetikorpuse päevilt, läksid
Rovali sadama komandandi juurde ja palusid temalt abi
tuntud meresõitja alluvisse pääsemiseks. Komandant
kirjutas Kroonlinna. Kannatamatult, kuid leotusrik-
kalt oetasid söbrad Wrangell ja Anjou V. M. Golovnnini
vastust. Lõpuks kiri saabus. „Kamtsatka” kapten vastas,
et võtab ekspeditsioonile kaasa vaid talle isiklikult luttu-
vaid ohvitrite. F. Wrangell tegi Anjoule ettepaniku Kroon-
linna põgeneda, ilmuda seal Golovnnini palge ette ja pa-
luda teda neid kas või madrustena kaasa võtta. Anjou
pidas seda sammu järglmõtlematuks, kuid Wrangell ei
kuulamud teda. Väiksel Soome laevikesel sõitis ta Peter-
burgi, seal otsis Golovnnini üles ja rääkis talle kõik
puhtsidamlikult ära ning rõitis tuntud meresõitja
siimpaatia. (4:79)

1817. aasta septembris lähkus „Kamtsatka” Kroon-
linna ruidilt. F. Wrangell nirdus oma esimesele ümber-
maailmareisile. 1817. aasta oli oluliseks põõrdepunk-
tiks F. Wrangelli elus, aga oli oluline ka Eesti majan-

duslik - polütilises elus. Nõmelt selle aasta jaanuaris kuu-lutati Tallinnas pidulikul juhul aastaneistusele killahilina saatil välja Aleksander I poolt kinnitatud talurahva-sadus, mille kohaselt said usti talupojad isiklikult rabaks. Neid ei saanud enam mõõda iga osta, nad või-sid omada varu. Talupoegadile hakati nüüd purukonna-nimesid panema, mis varem puudusid.

F. Wrangelli esimene ümbermaailmareis kestis kaks ja pool aastat. Iga päev kirjutas noor meremees pudantse täpsusiga üles kõik, mida ta nägi ja kuulis. Kahjuks hõ-vis Wrangelli päevik ühes tulikaljus. Sellist seisust kir-jutas F. Wrangell oma laste jaoks raamatut „Mälestused“. Parun Wrangell kirjutab: „Selline ümber maailma purje-tamine araldab töhutut muljet teadmiste ja kogemuste poole püüdleva noore mereohvitseri hingele. Nõkski öppu-mine ei suuda arndada seda, mida saab näha ja ko-geda oma meeltega. Ma rõin pulita südametunnistuse-ga tõendada, et olin selle kaheaaastase reisi ajal üks suur silm ja kõrv, kogu tähulepanu ise.“ (6)

Sillal reisil lõi noor milšman Wrangell töölise sõprus-nideme oma kaasohvitseri milšman von Lütkega. Hooli-mata suurtest erinenustest nende iseloomudes ja vaade-tes, füüsi su lüüt püsima kogu eluks.

Pärast ümbermaailmareisilt tagasi pöördumist anti F. Wrangellile leitnandi aukraad ning järgnes kol-mikuuline puhkus Eestimaal oma sõprade ja tuttarate ningis. Kogu selle ümbermaailmareisi ajal ja ka hil-jum, kuni oma surmani, heolites W. M. Golovnin Wrangelli eest suure isaliku tähulepanuga. (Lisa 3:33) F. Wrangellist sai Golovnin käe all töölisult karastu-nud, oskustega meremees. V. M. Golovnini eeskujul oli F. Wrangelli kujunemisloos väga tähtsal kohal. (4:80)

3. Suur Siberi ekspeditsioon. (1820-1824)

Saabudes 10. novembril 1819. aastal oma kolmikuuli-selt puhkusest tagasi Peterburgi, sai ta kuulda, et järgmisel aastal lähtub ekspeditsioon leitnant Lazarevi juhatusest Antarktikasse. F. Wrangell otsustas taotuda enda määramist sellesse ekspeditsiooni. Kuid piagi tegi N. M. Golovnin Wrangelliile ettepanuku ise ühte ekspeditsiooni Siberi põhjaryannikule juhtima asuda. Siu rõõmustas õsja tunistust alustanud olvitseri väga ja ta vottis selle ettepanuku õhival vastu.

Ta külitas reil oma sugulasi Lüürimaa ja riibis monda aiga Tartus, et öppida erinevaid teaduslikke ainuid, mis talle ulseval ekspeditsioonil kasvks võisid tulla. Nii kuulas ta mineraaloloogia professor von Engelhardti juures, professor Parrot seniori juures kuulas ta füüsikat, Struve juures navigatsiooni õpetust. Et ta tahtis endale Siberis kohapeal usaldusväärse barometri valmistada, käis ta Peterburgi barometrikividilt Respinilt nüü küsimas, kuidas elavhöbedat barometri-terus kesta. Niimoodi ettevalmistatuna asus Wrangell reisile Siberi põhjaryannikule. (7)

Selle ajal abivalundite kohta oli ta varustatud kõigega, mis talle vajalik ja praktiline tundus. Aga kui armetud olid kolleegud abivalundid! Tol ajal ei olnud nel arvestatud väärvelotsikuga tikku. Tuld tehti tulekini ja kuiva puukänsna abil. Neljakümnukraadises pakaas, kui sõrmed olid külmast kanged, nurjas see vôte mitmul korral. Ta ei olnud tollal olemas liha- ja juurviljakonserve, mida on hea reisile kaasa võtta.

Venemaa suurte geograafilistel üritustel olid nii majanduslikud kui ka polütilised põhjused. Geograafia ja hünd-

roograafia alal valitses Siberi põhjarannikul suur sigadus ja teadmatus, sest kõik ülesõtted ja kaardid erinesid üksleisest olulistes asukohamääärangutes poolteise või enama kraadi vora. Nimenidi jää aga kogu Siberi rannaala täiesti tundmatuks. Et läita sida suurt lünka geograafias, otsustas keiser Aleksander I saata keiserliku merelaevastiku ohvitseride juhitmisel välja kaks ekspeditsiooniruumi, mõlemas kuus meest. Koloma-ruumi juhtis F. Wrangell, Jana-ruumi aga tema sõber Anjou. Ekspeditsiooni ülesandiks oli kaardistada Siberi kirderannik Jana jõest kuni Šilagi neemeni, samuti sellil alal paiknevad saared. Nad pidid tegema hüdrograafilisi, mitereoloogilisi, magnetilisi ja muud teaduslikke vaateusi ning töid. Wrangelli ruumal oli veel üks eriülesanne: nad pidid leoma silgust, kas sersant Andrejevi poolt 18. saj. kuuekümnendatel aastatel nähtud maa eksisteerib vieri.

1810. aastal asusid mõlemad ekspeditsioonid teele üheagult, kuid teineteisest läätesti sõltumatult.

Selle ekspeditsiooni tulenus oli ühult poolt ranniku ja saarte läpne ning korrektnе kaardistamine, samuti bulk nääruslike uurimusi teistel teaduslikel aladel; teiselt poolt aga põhjundatud töestus, et Andrejevi kirjeldatud maa ei eksisteki luma ülesmärgitud kohas.

Tsuktside jutustused äratasid Wrangellis vendumuse, et lunduvalt kaugunval idas asub veel üks asustamata maa. Tal oli suur tahtmine korraldada sinna uusi arastusreise, et konstatteerida selle maa olemassolu. Wrangell esitas keisrlikule ministeriumile tungiva palve, et talle vennaldataks veel rahundeid ühe uurimisreisi jooks järgneval kolmel aastal. Tavalusel vastati eitaralt, sest selliks östtarbeks ei olnud raha. Oma suureks kurvastusiks pidi Wrangell lootuma olsitud maa leidmisest. Kuid ta oli selle olemassolus nii vennumid, et lähvistas selle maa oma kaardil Jakani numist põhjapoole. Peaaugn pool sajan-

dit hiljem sai ta siiski rahulolu tunda, sest tema andmed ja väljused olid osutunud täiesti õigeks. 1867. aastal kapten Dongi avastatud maa Jakani nime põhjaosas langeb asukoha üles punktis kokku Wrangelli kaardil maa ole-tatava punktiga. Kapten Dong nimetas selle maa Wrangelli maaks.

Selle reisi joeksmi oli F. Wrangell olnud kahul korral pea-augu surmasuus. Esimist korda siis, kui umbes 200 versta kaugusel kaldalt purunes jäätä ta jalgaide all väikste eks töökidiks, mis moodustasid umbes poole versta laiuselt lahtisi tuid. Teist korda siis, kui ta praktiliselt sõõrmata retis ühel eraldunud jäätapangal kak's õopäeva. Tookord päästis teda küre otsustusvõime, tema energia ja milšman Matjuiskini õigeaegne abi. Reisi lõpul ilmnusid aga Wrangellil tervise-hairid: reuma sai rõitu ta rõimsast organismist ja pide-vate silmapõletike tagajärjil ütlusid ta silmad üles.

(lisa 4) 34)

Tagasi Peterburi peördus Wrangell 1824. aasta juulis. Keiser Aleksander rööbis leitnant von Wrangelli väga ar-mulisele vastu, ta ülendati kaptenleitnandiks ja autassi-lati Vladimiri H. järgu ordeniga. Ta sai oma töötasule lisaks leitnandi valga ja pensionis arvestati ekspeditsioonil vaidlud aig kahukordse turistusega. Wrangelli nimi oli nüüd teadusmaailmas au ses ja ka ohvitserina oli ta hinnatud, nii et residentsis aranes talle hülgav karjäär.

Teine ümbermaailmareis „Krotkīl“ (1825-1827)

F. Wrangell oli väga õnnelik, kui kapten Golovnin, kellegist oli nüüd saanud ülemintindant, tegi ettepaneku väikese kol-memastilise priki „Krotki“ kaptenina ette röha ümbermaa-ilmaruis. Eesmärgiks oli kindlaks taha kõige odaram ja

otstarbekam moodus Kamtsalka vanustamiseks vajalike matur-
jälidiga ning salse kolonnia jooksu sillega juva alata. Laeva
ehitamine oli usaldatud Wrangelli huouks ja suti önn rübis
ta peaaegu aasta Peterburis. 1825. aasta mais lasti „Krot-
ki“ vette ja septembris lahkus ta Kreoolinna redilt.

„Krotki“ nii kustis kaks aastat. Kapten parun Wrangell
saabus tagasi Kreoolinna ühul 1827. a. kerval augus-
ti 10. Kiuur Nikolai külastas laeva ja seoris kaptenile
edu ka edaspidiseks. Ta tahtis nimutada kaptenlüttnandi
liinilaeva komandöriks, kuid see purspuklär tekitas Wrangellis
peõrast hirmu. Ta tänas kiusrit temale osutatud
au ust ja samas palus talle liinilaeva asemel määraata
fregatti. Wrangelli palve rahuldati. Ta nimutati fregati
„Elisabet“ komandöriks ja talle lehti ülesandiks sille lae-
va ehitamine. Ümbermaailmaruisil reedetud kabu aasta
ust ja temale antud ülesande eduka seeritamise ust auta-
sustati parun Wrangelli 1827. aastal Püha Anna II järg-
gu ordeniga. Ekspeditsioonil reditud aig kästi arrestada
loopl ja saadud palk muuta pensioniks. Paari päeva pää-
nast edutati parun Wrangell II järgu kapteniks ja te-
mast sai mereministeriumi õpilaste komitee liige. (8)
1829. aastal edutati ta I järgu kapteniks ja nimutati
Ameerika Kompanii ülemjuhatajaks.

F. Wrangell ja tema perekond.

Pärast liikuvat ja väsitarat elu talitõi Wrangell vär-
kendada oma vaimu ja sidant ning asutada oma pere-
kond.

1829. aasta keradil kinnitas keiser Wrangelli Ameerika
koloniate kindralkuberneriks. Nüüd tuli leida naine,
kes vastaks 34-aastase muhi ideaalsetele etlikusufustele
ja nõudmistele. Samas pidi ta olema miiljuge ja kindlla-

mulne, et oiks otsikohre valmis minema oma abikaasaga ohtlikule ja raskele reisile läätesti tundmatule maale.

F. Wangelli elukaaslaseks sai 19-aastane parunipreili Elisabeth Rossillon. (Lisa 5:35) Ta vanumad olasid Revvalis ja olid von Wangellide sugulaste head sõbrad. Elisabethi ja Ferdinandi abiellu kujunes äärmiselt õnnelikuks ja see kestis ligi 25 aastat.

Muumihe kesjasööt paistis silma mii kiimse kui ka hilgava edu poolest. Revvalis kürpostragunist väljades hakkas talle ühis suurmas sõliskonnas silma sale, blond, sarvikas ja erakordselt intelligentse välimusega tütarlaps lisinka Rossillon. Nüüd oli Ferdinandi siht sulge. Hukkegi kahitlumata mundus ta tütarlapse pooli. Kabe nädala päärast sai sellest tiidrikust tema priut, mõodusid tul kaks nädalat ja ründist sai õnnelik abiellupaar. Kümnendonna päeva päärast istusid nad Peterburis reisivagunisse, et asuda ennkuulmatule pulmareisile. Nende tee mii Peterburist ida poole, läbi Siberi ja üle soomeani Ohwesta muri. Sialt suundusid nad laevaga Amerika läände tipu, Sitka saarel asuvasse Uus-Arhangeliisse. (Lisa 6:36 ja 7:37).

See nii kestis peotust aastat. Novembris jäändis neorpaa Siberi pealinna Irkutskisse, kus nad pidid vutma tööre talve. 4.aprillil 1830.aastal sündis neil tütar. Et juuli oli airmike kuu, millal sai minna ohtlikule reisile läbi Siberi ürgmetsade ja seode, tuli neorul emal juuni keskel jatkata reisi tulja kuu vamise imikuga. (9)

Neor panninuona von Wangell oli esimene hooritud daam, kes astus Sitka pinnale. Tema ülesanne oli koos oma abikaasaga tegelda ümbritskonna valva harimise ja kombelise öilistamisega. Uus-Arhangel jäi perukond Wangellitele miks aastaks nende koduks. Kui lõpmaks oli see aig mõodumud ja perukond arus pikale koduruissile, pidid nad noorasse maamulla jätma oma armsa türukese, kes oli küll õnnelikult üle elanud reisi läbi Siberi,

kuid mis kolmeaastasena vanematelt õva võetud. Tagasi-reisil oli vanumate saatjaks nende kolmeaastane poeg.

Poörduvud tagasi 5tkast 8. juulil 1836. aastal, nimelati parun von Wrangell laevaeliituse departemangu diuktoni asutaja faks. Seda ammiti pidas ta 13 aastat. Suuri mu-saalasid üle raadatis nüüs ta läbi terve Vene riigi. Departemangu tegemispiirkond hõlmas metsa-ugrosoone Kuralist Peolani, Arkhangelskist Kimmeli lõuna- ja lääne-kuni. Varsti töös ta, et siiani oli tegemises olnud täiesti bürokraatlik valitus, mis ei organiseerinud ega saatnud konda prakti-kiselt midagi kasulikku. Turistlik suhe kollegide ja üle-mustega läks Wrangelli aastaliga üha raskemaks ja üba-muldivamaks. 1849. aastal esitas ta lahikumiispalve ja sät-tis ega vasti huvasti Peterburgi. Ta kolis oma abi kaasa ja nulja lapsiga tagasi Eestisse ning ains elama lää-ne. Nii muud asuvasse Roela mõisa, mille ta oli ostnud pärast Amerikast naasmist. (lisa 8 ja 9)

F. Wrangell ja meie kodukant Roela

Eesti maa-aadliku mõjusfaär ei olnud rahapeal viitsead-miraliks üllendatud meremihile küll leomulik keskkond, kuid temale omase energi ja täpsusega rõttis ta oma uut elukut-tnt täti tõsiduse ja innuga. Ta püüdis oppida eesti kult, et valutult sululda oma alluratega ja end kurssi via kõige olulisega. Ka tundis ta erilist huri Eesti ühiskondliku korral-duse vastu. Ta teadis, et Aadlike privilegied tõevad kaasa suuri kohustusi, mille järgimine on Balti Aadlikule mu-l-div auasi. Nii püüdis ta selle auliige selles seltskonnas, ku-hu ta kuulus.

Roela mõis oli enne seda kuulunud abi kaasa Elisabethi vanaisale Carl Gustav Tallele. Roela mõis oli tõl ajal Eestis üks suuremaid. Talle kuulus H.H. Padramaad ja 600 hingi. (1), (lisa 10).

Mälestusi ja rahvapärimusi

F. Wrangellist

Järgnevalt Viru-Jaagupi põhikooli õpetaja Kaja Pohlaku (endine Udrik) vanavaanaisa Jüri Udriku mälestused Ferdinand Wrangellist. Vanavaanaisa mälestustest kuulis Helene Mägisto (Udrik) oma isalt Jaan Udrikult (1858-1949). Helene Mägisto (Udrik) andis isalt kuulduud vanaisa mälestused kirjajalikult edasi lütrelle Kaja Pohlakule, kellelt ka järgnevad üleskirjutised närit on:

"Minu vanaisa Jüri Udrik ja vanaema Mai Udrik olid Roelas mõjateenijad. Terves oli 5 noega ja üks tütar. Vanaisa töötas Roela mõisale kuulunud töövarabrikus. Vanaema Mai oli hulk aastaid Wrangelli lastehoidjaks ja ammuks. Ta Ferdinand Wrangelli mälistusteraamatus märgitakse „väikest Maid.“ Hoidjaks oli ta Wilhelmit ja tal oli endal samaranune tütar Ellu. Nii siis pidi vanaema jooksma mõisast ka väikese lütre juurde moonakate majja. Koib arrata, et oma lapsle jäi hoolet vähuseks, sest mõisniku poeg Vilutta (nii kutsuti teda koduselt, tegelikult oli selle nime andnud üks päriselani-kust naine Alaskal, kus poiss sündis) kassas kerasti, aga väike Ellu suri mingisse nakkushaiguseesse.

Mõisnikuproua Elisabeth Wrangell oli kleenuke ja pröödra terrisega. Teenijarahvasse mhtus küllaltki lubelt. Paruni lased olid minu vanaema väga armastanud ja hoidnud. Mai oli kõlava lauluhäälega ja küllan ta ka admirali lapsi lauluga magama aiutas. Mai purssinud lastega saksa keelt, sest nii soorinud proua Elisabeth.

Mälestuseks kolusetrum länimise eest kinkis F. Wrangell Maile hõbedase kaelakee Peter I kujutara rahiaga. See kaelakee oli meil säilinud kuni 1945. aastani, kus ta nüs kaduma läks moses meie erakueerimisega Narvast.

Minu isa Jaan Udrik oli peres vanim poeg ja temast sai

juba mõorukina Roela mõisa kutsar. Siult siis ka minu isa mälestused F. Wrangellist. Isa jutustas, et mõisahärra mõis Roelas harva, kuna ta oli ürimisretkedil ja Peterburis. Esimene mälestus on ajast, kui isa oli väike poiss. Wrangell oli märganud kolme mõisatenija last, kes marjaaiu juures mänginud ja aia tagant marjapoosaid püsinud. Lähkelt kütsumud ta lapsed aeda marju sooma, mida lapsed õhinal ka tegid. Isa jutustas, et Roela mõisas olid ka Wrangelli ekspeditsioonivarmustus: kibitka, narta, reisikasmikad, ka paar nõhjapöötra. Nul näerval riidud nimetatud asjad pölliile ja pölitati ära. Põhjuseks arvati siberi katku hirnn, sest oli esinenud üksikuid hagingusjuhte.

Kaasatoodud pötradiga oli aga selline lugu, et Wrangell ja naabermõisnik olid sõlmintud kihlveo - Wrangell nõitis nõhjapöötradiga mooda pöldu, naabermõisnik läkkudiga suurel tul. Võitjaks tuli Wrangell oma põhjapötradil ja nartal.

Hästi mälitas isa ka Wrangelli matuseid. Igale mõisa-teenijale anti 25 rubla. Kirstu Wrangelli põrmuga kandsid mõisateenijad ölopadil kirikust Niimi-Jaagni kalmistule.

Kui vanaisa oli noor kutsar ja tegelenud tallis hokustega, joeksneud sinna vana paruni põratüred (lisa 11), kus soovisid hokuseid silitada. Ükskord märkasid nad tallipoissil puust silgukarni ja palunud ka silku-leiba maitsta. Teisel päeval tulnud pereproua ja praganud: „Tallipoiss, sina ei lohi prelidile silku anda, sest näärest joonel nad end lõhki!“ Tga silgumailsemine jätkus, sest arvata vasti hakkas siin lahe talupojatoit neile muidima.

1880. aastal sündus minu isa koos oma vanemate ja vendadiga Narva, kus neoud mihud leotsid paremat tööd leida.

Kogu pere leidis tööd Narva Kuniholmi Manufaktuuris.

Minu isa Jaan Mduik suri 1949. a. kõnges vanuses

M aastaselt, kuid tal oli elu lõpuni säilinud ka mälu ja hoorar jutustamisriis, kuid kahjiks olin mina suurema osa tema pool jutustatust jäädvundatunust ümberstada.

(Helene Mägiste 1978)

Admiral Wrangeli kohta on ka rahvapärimusi, need on kirja pannud Eesti vanim, Viin-Jaakobi koguduse kaugele kirikuõpetaja Madiš Orvir. Neore küla muus Hugo Jaani p. Nõlve, sündinud 1895. aastal, rääkis 4. oktoobril 1984. a. nönda: „Wrangel olmeid missugune lihtne muus. Ega ta Roelas ollis admirali mündrit kandnud. Käis mõisa rahul liitsas riides ringi. Kord tõestnud üks talumees mõisa juures kartulikotti rankrile. Kutsunud Wrangeli endale aliks. Wrangel läinud talumuhi juurde, ta olmeid õige väikse kasruuga mees. Nii väike, et leist narnast andis otsida. Wrangell tunnistanud talumeest, kartulikotti, hobust ja nis õlmenud: „Ega minust pole sinu aitajat. Oota, ma lähen ja saadan nille kedagi, kes sind aitaks!“ „Mis sihuke püss ka saabab, kes sihukese sõna ka läbule panub“, avramud talumees ja jätkanud ise kottide tõestmist. Varsti tulnud kaks meest ja ütelnud: „Mõisahärja saatj meid nille appi kätte tõstma. Kus need on?“

Kotid olmeid juba kõik rankris. Mees ise tõestnud ära, arvates, et see väike muus ajab missama udujuttu, ei temast ole alisaatfat ega kedagi.

„Või mõisahärva ise? Tosi või? Ja mina mõtlesin, et mõni pisike aednikupoiss või sepa lõetsatõmbaja ja hulgut-ula mõisa rahul ringi.“

„Sa muus ei tunne pooli arvugi. Meie mõisahärva on küll kasvult pisike muus, aga raimmu poolest suur. On mõõda maailma palju ringi rännanud, palju näinud, palju kuulnud, enam kui meie kõik kokku. Tarkust on tal kümme korda enam kui meil. Sina kutsud sihukese muhi endale aliks kartulikotte tõstma.“ (Lisa 12 ja 13)

Taas mereteenistusse.

1852. aastal halvenes Wrangelli armastatud abikaasa tervis. Nad kolisid Tallinna, et olla arstidele lähemal. Pärast raskeid ja piinavikkaid kannatusi suri 31. mail 1854. a. ustav abikaasa ja ema, jätkes maha leskmihel ja nii suri. Elisabeth Wrangell maelti Vim-Jaagni kalmistule suguroosa matmispaika. (lisa 14 ja 15)

Oli esimene Krimmi sõja aasta ja Inglise laevastik blokeeris suvel Tallinna. Et suurt kaotust valu luevendada, pühendas lesk kogu ema jõu ja kogemused üldsuse tervisse. Ta pakkus end ülemjuhatajana kindral krahv Burgi käsitlusse ja jäi tööks suveks Tallinna. Oma suuriks üllatuseks sai ta mereministeeriumist kindraladmiral survirist Konstantinilt kutsese astuda taas mereteenistusse. 23. veebruaril 1855. a. sai temast mereministeeriumi õpilaste komisjoni esimees ja 13. aprillil Balti laevastiku üüriimeeste korporatsiooni inspектор. Wrangelli ja tema otseste ülemuse ees seisus mur ja tähtis töö- laevastiku täielik reorganisurimine ja reformimine. Wrangell annab näomunga seda ülesannut täitma. 18. mail 1855. a. nimutati parun von Wrangell mereministeeriumi juhiks ning samaväigult Rüiginõukogu ja ministrite komitee liikmiks. 1856. a. nimutati parun von Wrangell kindraladjutandiks ja edutati admiraliiks. (10)

Tervise halvenemine. Admirali surm.

F. Wrangelli riimaste aastate liiga väistav töö ja rohked ärritused kohjustasid tugevalt tema tervist. Ta hakkas kõiki esemeid nägema viltu ja kalukordult ning langes mõnil korral sugavasse minestusse. Arstid nüudsid absoluutsit rahu ja kümblusravi Saksamaal.

Kuiper määras talle reisi jooks 5000 dukatit ja rahaastas ta mere-ministeriumi juhi ametikohalt, jätes aga Riiginõukogu liikmeiks.

Talre veolis Wrangell tütre ja naise õiga Venetsias. 1858. aastal pöördus ta tagasi Peterburi ja 1859. aasta sügisest arus tööle Riiginõukogn, mis kujutas endast Vene riigi kõrgeimat sadas-andlikku rõivani. Väga otsustavad debatid ja läbirääkimised tegid sõna töökes möttes aktiivse Riiginõukogu liikme elu väga ärevaks ja närvsöövaks. See raske rõtlus, samuti koriduvad kopsupõlilikud ja krooniline silmapõletik kurnasid ta väga ära. Olles vundunud, et ta ei saa ka Riiginõukogni enam kasulik olla, otsustas ta alati eks Peterburist lahkuda ja veta ülejäänuud aastad rahulikult perukonna ringis.

1864. aasta kevadel rõtlis ihu ja hingega rahu shkar muus "puhkuse määramata ajaks". See oli Riiginõukogu liikme jooks ainske rõimalus lõest natuke tagasi tömbuda, sest erusaatmine tuli ette ainult keiserliku übassosingu puhul. Masapidamine Peterburis likvideeriti täielikult. Koos mõlemaga tütrega mirdis parun von Wrangell Itaaliasse. Seal ta sidus oma eluolu ainsa elus oleva venna ülemleitnant parun Georg von Wrangelliiga. Koos minna, talle naise ja tütrega retsid nad kaks talve Roomas ja sure Sörnintos. See alg oli juba puuaugu 70 aastase, kuid riiski veel noormuslike vaimuvärskusiga mahu ihu, hing ja raimu jooks raha ning puhkuse periood.

1866. aasta keradil, kui kogn Euroopa oli sojaarevuses, lahkusid Wrangellide perukonnad Itaaliast. Ferdinand ja tema mõlemad tütred lahkusid Saksamaa kaudu oma põhjamerele kodumaale. Ta tahitis veta riimased eluaastad rahulikult oma mõisas koos laste ja lastelastiga. Neoum sind tuli oma perukonnaga Eestisse aasta hiljem ja valis elukohaks Tartu. Nii said nende paarast kõmiliist elu taas tiheteise lähedal olla ja tihti kohtuda.

Ferdinand von Wrangellile oli antud nüüd veel neli aastat, millest kujunes töepoolest ilus rahulik puhkus. Ta tegi oma majapidamises riimuid korvaldusi, sida ka selle sõna laiemas täbunduses. Ta ajas korda pärimitasjad, et tema surma korral oiks kõik silge ega tikiks sekkeldusi.

1870. aasta kevadel arvaldas parun von Wrangell oma lastele veel ülu maise seori, mille läätmist ta enne oma surma hiumliga näha tahitis. Siult tahitis ta lühia jussi Liirimaa pääkodisse, kus mõödus tema õnnelik lapsepõlv kees armsate vanumate ja õdede-vendadiga. „See oiks minu elu ilus lõpp, kui näen veel kord nüd mõisaid pärast mõõdunud 65 aastat,“ ütles ta. Lastele rääkis ta lihti oma surmast ja sellest, kuidas ta palub Jumalat end pärast lühiajalisi kannatusi lääte leadruse juures õra kutsuda ning armulikult näärta teda ja ümbruskonda kauakistrast suuremise kurbusist ja nüristarast vanadusnõrkusest.

1870. aasta aprillis võitis von Wrangell mõuks nădalaks oma enna juurde Tartusse. Mai leisel noolil tegi ta oma tise poja saotel planuritud russi Joosu ja Nursi mõisa ning peordus nis väga rahulolevalt Tartusse tagasi. Tal oli kirge katarr, mille ta loetis Tartus mõne päevaga enne maale tagasi sõitmist välja narida. Ta ei tahinud, et poeg temaga koos kauemaks Tartusse jäääks, sest pojale oli ainult lühike puhkus ja ta pidid vutma ülefaanud pääead raskest haigustest paranema hakkava priundi juures. Et murutsemiseks ei olnud pölyist, rohkis poeg kuulda sia seori, kes oli kindel, et ka tema lähikub paari päeva pärast Tartust. Nii läks, et mitte keegi tema lähedastest ei olnud tema juures, kui ta selamatult 25. mail järgnes Issanda kutsule, mida ta nii südamist sagses. Teidi enne seda oli ta temale omase elanurga restinud kahe hea tuttaraga. Kui nad lähkusid, tahitis ta sohiale puhkama heita. Samal hukkel kuulis maja ustav tenujanna kõval-

toast valulikku huumet. Tema tormas tappva ja mõistis otsekohre, et asi on tösinne. Arst oli mõne minuti pärast kohal, sruja asutati roodile. Ta ütles veel mõne üksiku sõna, aga silmade raade töestas, et ta oli täie teadvuse juures. Vähem kui vurand tunni jooksul tegi ta viimase hingetömbe. Arstdid konstateerisid, et Wrangelli surma põhjuseks oli südame lõhkemine, just nii, nagu ta oli seostunud.

F. Wrangell maiti Viru-Jaagni kalmistule, kus ta puhkab oma truu abikaasa kõrval. (Lisad 16; 17; 18; 19) Matus oli vastavalt survu leomule väga liitne, ilma iga-auguse hulgusita. Poela mõisa talunikud ja runtnikud kandsid kirstu õlgadil kirkust surmuaiale, matuserongi ees kõndivaid koelilapseid ja laulsid huledate lapsihääletega ühte koraali kadunu lemmikmeelodia järgi: „Ma palvetan armastuse rää ees, mis arveldub Jeesus.“

Wrangell oli enamasti töösü ja mõtetisse rajunud, puallnaha külm ja vähuseltssiv. Mööldis tema kuulsusele õpilaste maailmas, en selitarv, miks paljud tundsid end tema juurisolikul inialgu ängistarvalt. Temas kardeti ranget kohtuniseku, kusjuures ta oli tegelikult lube inimene. Kardeti tema eruditssiseoni, kusjuures ta oli alati valmis igaühult õppima. Inimesed võib-olla eetasid, et neid võetakse avastliku vastu, neliks aga ei olnud Wrangell rõjumiline.

Tiwest küljest oli Wrangell rõõmsamulne, valjatles ega tundnud end autoriteedina. Selline oli ta nii, kui ta saatis kõik teada huvitarad mõned töökabinetti, istus purega lauda nõi veitis aega mugulaste ja tuttarate ringis.

Oma tehtudate rõõmitega oli ta kord õpitalud turist, varsti rõimikas administraator, kellele eraaktsiaseltsid suurt palka maksid; varsti oli ta jälle põllumus, varsti juurist.

Ta oli kui eeskuju tööliselt humaansest inimesest, austamisväärsest iseloomukindlast kodanikust ja sunepärareast puukonnaist. (Lisad 20)

Roela mõisa pärijad

Peale admirali surma päris Roela mõisa tema poeg Wilhelm - Peter - Georg - Adolf von Wrangell, kes sündis Alaskal Sitka saarel 25. novembril 1831. aastal (suri 1894 Baden - Badenis)

1846 - 1850 õppis Wilhelm Wrangell Tallinna Rüütli- ja Toomkoolis. 1851. aastal astus ta Peterburi ülikooli loodusuurustel õppima. 1855. a. sooritas ta akademik-kindral Helmerseniga teaduslike uurimisreisi Uralidesse ja Saksamaale.

1857. a. annus oma isa mõisa Roelasse majandama. Niiksa aastat hiljem oli ta kihulkonnakohtunik, 1867. aastal haagi-kohtunik Virumaal ja veel kolm aastat hiljem sai ta kressisaadikuks. 13. jaanuarist 1881. a. sai ta Eestimaa riütelkonna pealikuks. Keiser Aleksander III kroonimise puhul 15. mail 1883. a. nimutati Wilhelm Wrangell rüiginõuniukks. 17. jaanuaril 1884. aastal nani ta riütelkonna kerraldasel Maapäeval „höbedase kepi” maha, milline oli riütelkonna pealiku ametisümbol ja ta valiti samal päeval Eestimaa maanõuniukks. (2)

Wilhelm Wrangell oli abiellus brahvinna Lucie - Cäcilie Stenbockiga, kes oli pärit Kolga mõisast ja sündinud 13. jaanuaril 1840. aastal krahv Ludvig Stenbocki ja Cäcilie von Mohrenshieldi tütreuna.

Wilhelm Wrangelli naise õde oli Peter Wrangelli abikaasa. Seega olid naised õed ja mehed ornnad. Wilhelm Wrangelli perukonnas oli kuus poega ja nis tütar.

Wilhelm Wrangelli poeg Ferdinand - Wilhelm - Aleksander sündis H. jaanuaril 1863. aastal, suri 1911. aastal. Õppis Tallinnas Rüütli- ja Toomkoolis (1882 - 1887). Oli üliõpilane Tartu ülikoolis (1890 - 1893), Sooru mõisa valitseja Valgamaal, aastast 1894 Roela mõisa emariik, 1899 - 1903 Eestimaa kreisisaadik, 1907. a. sai maanõuniukks.

H. oktoobril 1891. a. abiellus Elise - Elmire - Auguste - Marie von Wrangelliga, kes oli Sooru paruni Moritz Wrangelli lesk. Elise - Elmire - Auguste - Marie töö uude abielusse kaasa poja Moritza. Elise Wrangel sündis 4. jaanuaril 1861. a jõu suri 28. septembril 1829. aastal ning on maetud Viin - Jaakobi kiriku alda kinkutorni vastas asuvale platsile. Moritz Wrangell (noor) sai oma hariduse Venemaal, Saksamaal ja Pootsis. Tundi ülikooli lõputas ta romaanikulte alal kandidaadi kraadiga. 1908. a. kaitses aga Leipzigi ülikooli juuris doktori dissertatsiooni õigusteaduse alal. Kahukümnendail - kolmkümnendail aastail elas Moritz Wrangell pikemat aega Roelas, kus tegutses Wrangellite perekonnaseltsi juhatusse vara-hoidjana ja toimutas kaks korda aastas ilmuvat nüüd-ajakirja „Itala Wrangelliana“. 1932. a. arvandas Moritz Wrangell Tallinnas kirjastuse „Istrand“ rahundusel enimese „Eesti - prantsuse röövaraamatut“ (350 lehekülge).

Sil ajal kui Wilhelm Wrangelli poeg Ferdinand Wrangell Roela mõisa enda kätte võttis, oli mõisa nimeks: üldsuurus 12406 ha, millest 1827 ha poldu, 2750 ha heinamaad ja aasm, 3770 ha metsa ja ülejäävud n.º kõlbmatu maa (2)

Roela aleriku elanik Friedrich Truuipöld (sündinud 1905. a.) muutab oma mälestustes Ferdinand Wrangellist järgmist: „Käisin mõisakoolis, kulu rõeti mõisa-tööliste lapsi. Koolis laulsimme laulukooris ja tegime näite-mängu. Mõisapniliid Emry ja Margarete käisid ka roo-tamas. Emry ja noor mõisahärra Hermann olid ukke-mad ja mõisakooli lastest suurt välja ei tuund. Mõisakool annus mal, kus praugu anub kauplus. Maja teises otsas elas kooliojutaja. Siis kasvaid õunapuud ja me käisime mält õunu alla loopimas. Minu õrnuriskeki läks aga kogemata aknasse ja purustas klaasi. Ema

oli kooliõpetajale andnud lea karistamiseks kui midagi naha suhtub. Kooliõpetaja riis mind teise tuppva ja andis puksa ja pärast andis veel kommi peale.

Mältan, et ühe näitemängu osa eest kinkis mõisahärra Ferdinand mulle muu puust kükhabuse. Isa aitas selle koju riia. Jõuludiks said köik lapsed kingitusi. Mõisahärra Ferdinand oli hea mees, kuid nel parum oli tema proua Elise. Elise oli õelnud, et kui mõisas kedagi pukstakse röötanetakse, siis tema lähib mõisast ära. Ei juhtunud nägema ega kuulma, et kedagi oiks pukstud. Mõisas oli tõel ajal töövarabrik, niinavabrik, sepikoda, kus tehti sepatüüt männisuurikatest.

Mältan, kui mõisas oli tulikalri: pölli puul surruhi koos miljapuksumasinaaga pölisid malva. Masinal ei olnud nädemütepuüdgat. Ferdinand ise tulikaljus juude ei läinud ja kõndis umal tee puul edasi-tagasi (15)

Wilhelm von Wrangelli tüne poeg Georg-Eduard von Wrangell sündis 1866. a. Roelas ja suri 1927. a. Tartus. Hariduse sai Tallinna teomkoolis ja Tartu Ülikoolis, kus aastail 1885-1889 õppis õigusleadust. Pärast sõjaväeteenistust töötas Taissaris kohtuametnikuna, Võrus advokaadina, Tartus keskarhüriametnikuna.

Sunt tööd tegi Georg von Wrangell Balti aadlike Kuusensturni, Wrangelli ja Gruenewaldti sugurotsade uurimisel. Aga tal oli ka uurimusi Virumaa ajaloost. Mitmed peatükid 1924. a. seltsmurd koguteoses „Virumaa“ on Georg von Wrangelli kirjutatud. (2)

Kõige nümasiks Roela mõisa valdajaks oli Hans-Hermann-Oskar Wrangell (sündinud 1896. aastal Roelas)

Järgnevalt mõningaid mälestusi Hans Wrangellist. 1984. aasta 15. oktoobril on Roela elanik Ida Neudorf (sündinud 1899. a., surnud 1987. a.) oma mälestustes kirjutanud nii: „Mina olin Hans-Hermann-

Oskarile kontoriametnikuks ja raamatupidajaks. Hans oli väga hea mets. Inimused pidasid temast lugu ja armastasid teda. Tema sai, kui mõisad läksid Eesti valitsuse algusse jagamisele, Roela mõisa nüdame. Hiljem ostis ta ja rahutas seal mõned eestlased endale mõi, et tema käes mõis ühtekokku 150 ha olla. Päris tärsilt ma seda asja ei mälleta.

Hans käis oma kooslid läbi Tallinnas ja Saksamaal. Naise rotis Hans Tallinnast. See oli teise muhe naine. See mets oli Hansu sõber ja väga hea tuttar. Aga mis sa tued, kui Hansule hakkas sõbra naine muldima ja sõbra naine vaatas ka väga armsalt Hansu silmadesse. Nii sai Hans endale naise, kes talle melle järelle oli. Hansu naine neiupõlvenimi oli Krusinstuur, esimene abielu purukonnanimi oli Lilienfeldt - Taal. Proua töö uude abielusse kaasa poja nimuga Hans Lilienfeldt.

Mina läksin Roelasse Wangellite juurde tervima 1927. aastal fütlude ul. arvametnikuks. Mõisal oli mitu etterötet: oli saevski, tellisetehas ja törvatehas.

Saevskis oli naha inimise ümber tööl. Töö käis kolme rahutusega. Töölised kuulusid haigekassa alla ja iga nädal tuli haigekassale aru anda. Saagimise tööd oli palju. Saagisid asunikud ja ranad talupidajad. Maletjali saeti ka eksportiks. Törvavabriku juhatasaks oli Mustvee vürlane Minin. Törvast valmistati tärgutini. Telliskive müüdi kööksale, kes aga noormiid.

Mõisatöö tegid ära töölised, sulased, moonamihed. Igauks sai oma palga. Kõik olid Hansuga väga rahul. Oli aus mets, ei olnud väga rõudlik. Palga maksis alati õigel ajal välja. Mina said algul 60 krooni kuus, hiljem 80 krooni. Jõuludel kingiti mõisatöölistele mitmuguseid esemeid, lastele anti mainistusi.

Amanda Jaani t. Paasi (sündinud Ningi) on 1984.a. pannud kirja omad mälestused Wangellidest:

„Hansu ja Luli pronat (Hansu naist) määltan ma väga hästi. Hans oli tore mees, proua vel töredam. Mina tegin min mõras peakokana. Eks Luli prona mu ülemus ju oli, sain temaga hästi läbi.

Mõisas oli kolm nõigituba. Üks oli sakste oma, kus neid parun oma perukonnaga ja külastustega. Teine tuba oli antvärkide oma (autojuhid, aednik, juustumeister). Kolmas nõigituba kuulus mõisa luteriaskonnale (kokad, loa- ja keögitiidurid, pesupesijad jt.)

Toitides oli ikka rahut ka. Linnupraed ja delikatesid läksid parunipere lauale, natuke ka antvärkidile.

Teemjätkond sõi lilitramalt, kuid loidunappuse üle ei saanud keegi riiseda.

Et parun armastas külastustega jahil käia, oli laual üsna sageli metslinnude ja metsloomade liha kümnel erineval nissil. Ega puudunud laualt ka pikkad ja lühikesed, jämedad ja punikesed pudelid igasugustes värvides ja kangustes jooke.

Wrangellite noored kui ka ranad olid rahva hulgast populaarsed ja neisse suhtuti hästi.

Kui Hans mööda tued kuhugi läinud või kusagilt tulnud, oli ta inimustelt, kes talle tuttarad olid, ikka küsinud: „Kurdas me ka elame?“ Selle peale vastanud igauks nii, kurdas tal töepoolist läinud. Kui tuttar oli vastanud, et hästi või keskmiselt, oli Hans rahule jäänud. Kui aga keegi vastanud, et halvrasti lähub, oli Hans suured silmad tuinud, kummardunud posut vastaja poole ja öelnud: „Kui sul on asjad halvrasti, tule minu poole, arutame seal siinu asju nii kaua, kui nad hästi hakkavad minema!“

Friedrich Truupölli mälestustes on kirjas järgmisest:

„Kui Ferdinand runi, nii ei saanud Hans kohu pänjaks, nii ta oli alalaline. Siinuna või Rahkla kandi

mõisatist kāis üks mõisnik Roelas mõisavalitsemist korraldamas. See oli halb mees ja Roela inimused mitasid teda Mustaks Kuradiks. See oli üks õul ja tige mes, kes leidis igal pool nign ja sõimas kööki. Hans kāis temaga alati kaasas ja nägi ning kuulis seda sõimu pealt. Kui Hans hakkas mõisa valitsema, muutus asi kohe. Hans oli hea mees ja suhtles kõigiga. Hansul oli must Amerika sõiduauto. Hans oli suur kihutaja. Viru-Jaagni kurvis olid alati kaks ratast õhus.

Hansule kuulus ka Musmōis, kus elasid kolm Wilhelmi tütarid: Marjoruthe, Egle ja Duccilla (lisa 11), kes jäid eluaugseteks vanapüügadiks.

Hansul oli õo sõiduhobust, hall kimmel tumedate lappidiga oli Hansu isiklik hõtune.

Hansu kasuvennal Moritzal, kes olund näga kõngelt hanitud mees, käinud oppimas Tartus, Saksamaal, Amerikas, Pariisis ja talle olivat antud ka akademiku mimi. Moritzal oli olund kombeks tuttaratelt küsida: „Aga kulu me siis nüüd läheme?“ Vastutulija oli oma seisini ära vääkinud, mõned rõhvalt almast juurde lisandud ja edasi oma tud läinud.

Kord tulnud Moritz mõisa poelt mäereenuäärset tud pidi. Talle tulnud moonakate masast üks väike poiss silgatis vastu. Moritz peisilt pääima: „Kulla poiss, ütle, kulu meil nüüd läheme?“ Poiss jääti paruni ette seisma, vaatas suure silmadega künja otsa, muuskas nina ja vastas: „Kuhu sina lähdet, seda ma küll ei tea, aga mina lähen mäe peale metsa häädale.“ Poiss pani suure rutuga üles. Küllap häädala taga ajas ega muidu nii suur kürus prohks peal olnud. Moritz astus aga oma tud pidi edasi. (15)

Roela mõisnukud

1663 - 1940

Hirjalikke andmeid Roela mõisnike kohta leidub Tartus Ajaloos Keskariis.

- 1663 - krähv Axelsson Erich Oxenstierna (Eestimaa kindvalkubernör 1646-1652)
- 1678 - krähv Berglund Erich Oxenstierna.
- 1694 - Carl Oxenstierna.
- 1696 - Carl Oxenstierna.
- 1726 - parun Bilsky
- 1733 - parun Bilsky
- 1750 - parun Bilsky
- 1757 - parun Bilsky
- 1765 - J. H. von Schwegeln.
- 1774 - kammurjunkur Carl August von Berg.
- 1818 - riitmeister von Töll.
- 1840 - Gustav von Töll
- 1849 - Elisabeth von Wrangell (mõis osteti admirali abikaasa nimel)
- 1870 - Wilhelm - Peter - Georg - Adolf von Wrangell (admirali poeg)
- 1894 - Ferdinand - Wilhelm - Aleksander von Wrangell (admirali pojapoeg)
- 1911 - Hans - Hermann - Oskar von Wrangell (admirali pojapoja poeg - Ferdinandi poeg) (3)

Hans Wrangellile kuulus 150 ha suurune Roela mõisa mõda, mida ta juhtis kuni soja algusini.

Märtsis 1941. aastal kolis Hans Wrangell Eestist ära Saksamaale elama. Saksal okupatsioonipäevil tuli Hans Wrangell taas Eestimäale tagasi ja võttis Roela mõisa majapidamise juhtimisest osa nüopalju.

kui Rüas elamine seda rõimaldas.

Mõisa majapidamise tegelik juhtimine jäädi augusti Joosepi p. Paasi kätesse. 1944.a. septembrikuuni, mil aluelupaar Paas läks sõjafalust ära Tallinnaesse.

Roela nügimõisa ajutiseks kohusetäitjaks määrvati Rügimõisate Piavalitsuse juhataja A. Mottuse poolt August Joosepi p. Paas alates 27. septembrist 1944. aastast (lisa 23 ja 24)

August Paasi lise Amanda Jaani t. Paasi sõnade järgi on üles kirjutatud:

"Paas, August, Joosepi ja Mari poeg, sündis 12. juunil 1889. aastal Tartu maakonnas Uderna vallas. Käis keolis Udernas ja hiljem Rakvere Poeglaste Gimnaasiumis. Perukond tuli ära Tartumaalt Roellasse. Perukonna pea Joosep pidas Roela mõisas kujundamisi kuni oma surmani."

August Paas läks parast kooli lõputamist Viinamaale riinaagjamise - asfandust öpnima. Teatas Neeru naal riinamistrina. Esimusi maailmasõja ajal tuli Viinmaalt Roellasse ja hakkas tööle Roela mõisa riinarabiku juhatajana. Saksa okupatsiooni ajal oli Roela mõisas tööde juhatajaks. Sõja ajal jäädi mõisapidamise juhtimine Paasi õlgadele. Nahku te valul käis Hans Wwangell Riast vaatamas, kuidas mõisa asi edenub.

Nõukogude riimu taasküttistamine Eestimaal tegi lõpu mõisnikke ralitsemisele ja nügimõisatist kujurustid rohvoorid kui sotsialistlikud majandusid (3).

Kokkuvõte.

Tutvunud paljude F. Wrangelli elu ja tegurist kajastavate kirjatöödiga, tundsin, kui vähe ma siiski sellest surmuhist teadsin.

F. Wrangelli elu ja isikus ei ole tarvalised miljonite hulgas.

Välmult suure, käitumiselt tagasihooldliku, healaltliku inimesena, pälvis ta kõikide teda ümbrilserud inimeste austuse ja lugupidamise.

Kas F. Wrangellil ei olnud ühtegi puudust? Kahlemata oli tal nuid, aga mui, kes me temast mõndagi tea-me, teda hindame, austame ja armastame, ei märka seda. Olemme pimedatud tema algest mõistusest, juhtast hulgast, heast siidamist ja tema saavutustest teadusemaailmas.

F. Wrangell väärib mulespidamist ja austamist. Seda töendarad ka pideralt värsked lilled tema haual. Inimesed, kes on teadlikud F. Wrangelli isikussest, ei jäta mitte Virm-Jaagni kalmistul mitides kuulsa maadeuurija hauale lilli nimata.

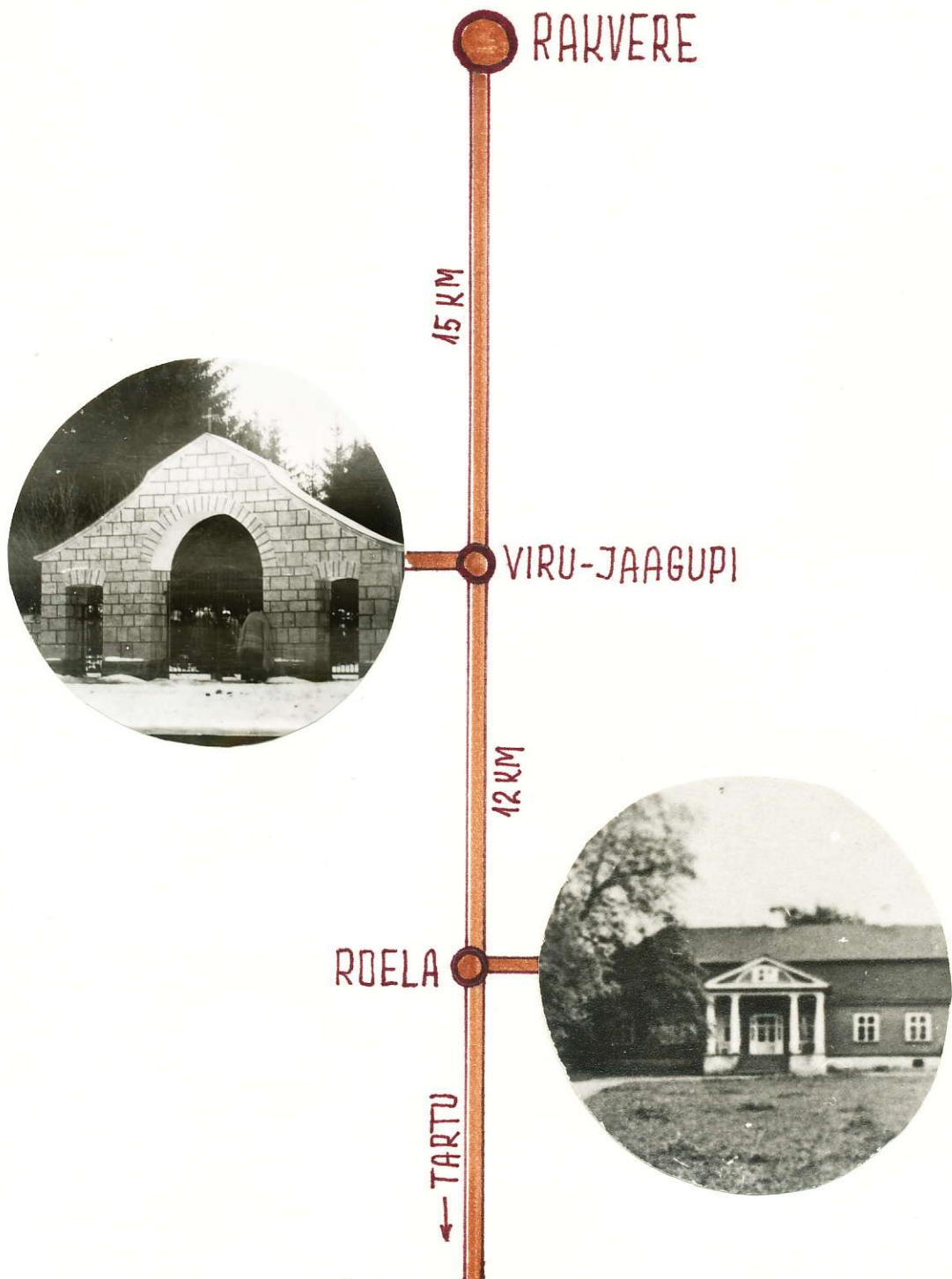
Ka minus on olemas natuke uhkusetunut meie kodukandi surmuhile F. Wrangelli üle.

Kasutatud kirjandus, allikad.

1. Landburg, O. „Roela mōis ja selle omavikud”, Punane Täht, 1966, 27. detsember.
2. Oviir, M. „Andmed Roela kohta ajalookroonika-tes”, 1987, Viru-Jaagni muuseum.
3. Oviir, M. „Roela mōisnikud 1663-1940”; 1987, Viru-Jaagni muuseum
4. Passitski, V. „Eestist pärit Arktika mürjad”, 1970, „Eesti Raamat”.
5. Steinberg, P. Folge teosist „Perukond von Wan-gelli ajalugu aastast 1250 kuni tänapäevani, töödeldud ürikute ja päeriku-te alusel”, Berlin ja Dresden, Wilhelm Baenschii kirjastus 1887.
Järjejutu 1. osa, Virumaa Teataja, 1997, 4. jaanuar.
6. Steinberg, P. Järjejutu 2. osa, Virumaa Teataja, 1997, 7. jaanuar.
7. Steinberg, P. Järjejutu 3. osa, Virumaa Teataja, 1997, 9. jaanuar.
8. Steinberg, P. Järjejutu 4. osa, Virumaa Teataja, 1997, 10. jaanuar
9. Steinberg, P. Järjejutu 5. osa, ——, 1997, 11. jaan.
10. Steinberg, P. Järjejutu 6. osa, ——, 1997, 14. jaan.
11. Steinberg, P. Järjejutu 7. osa, ——, 1997, 16. jaan.
12. Steinberg, P. Järjejutu 8. osa, ——, 1997, 17. jaan.
13. Steinberg, P. Järjejutu 9. osa, ——, 1997, 18. jaan.
14. Steinberg P. Järjejutu 10. osa, ——, 1997, 21. jaan.
15. Truuipold, Friedrich „Mälestusi Ferdinand Wangelist”, 1975.a; Viru-Jaagni muuseum

disa nr. 1.

SÜNDMUSPAIKADE ASENDI SKHEEM.

Lísa nr. 2.

A. J. Krusenstern

Adam Johann Krusenstern

Lisa nr. 3.

Wrangeli õpetaja, kuulus meresõitja Vassili Golovnin

Vassili Mihailovits Golovnin

2. F. WRANGELI ABIKAASA ELISABETH WRANGEL
(6.01.1810 - 31.03.1854)

F. WRANGELI ABIKAASA ALATES 31.05.1829, KOOLITEGELASE WILHELM
VON ROSSILLONI JA NATALIE VON TOLLI TÜTAR, TEMA VANAISA
CARL GUSTAV VON TOLL OLI RÖELA MÖISA OMANNIK.

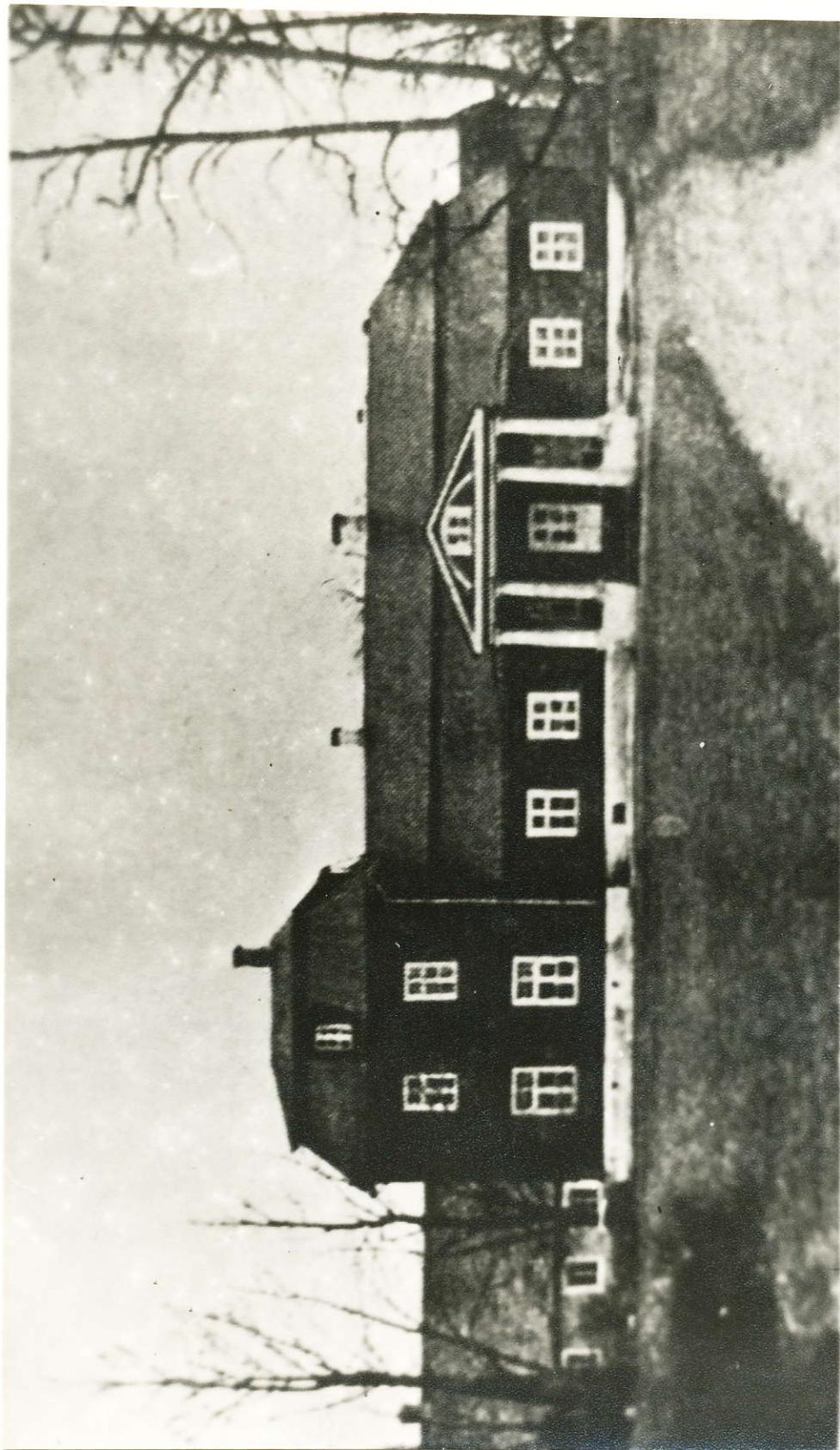
Lisa 6.

Perekond
Wrangelid

Lisa 8.

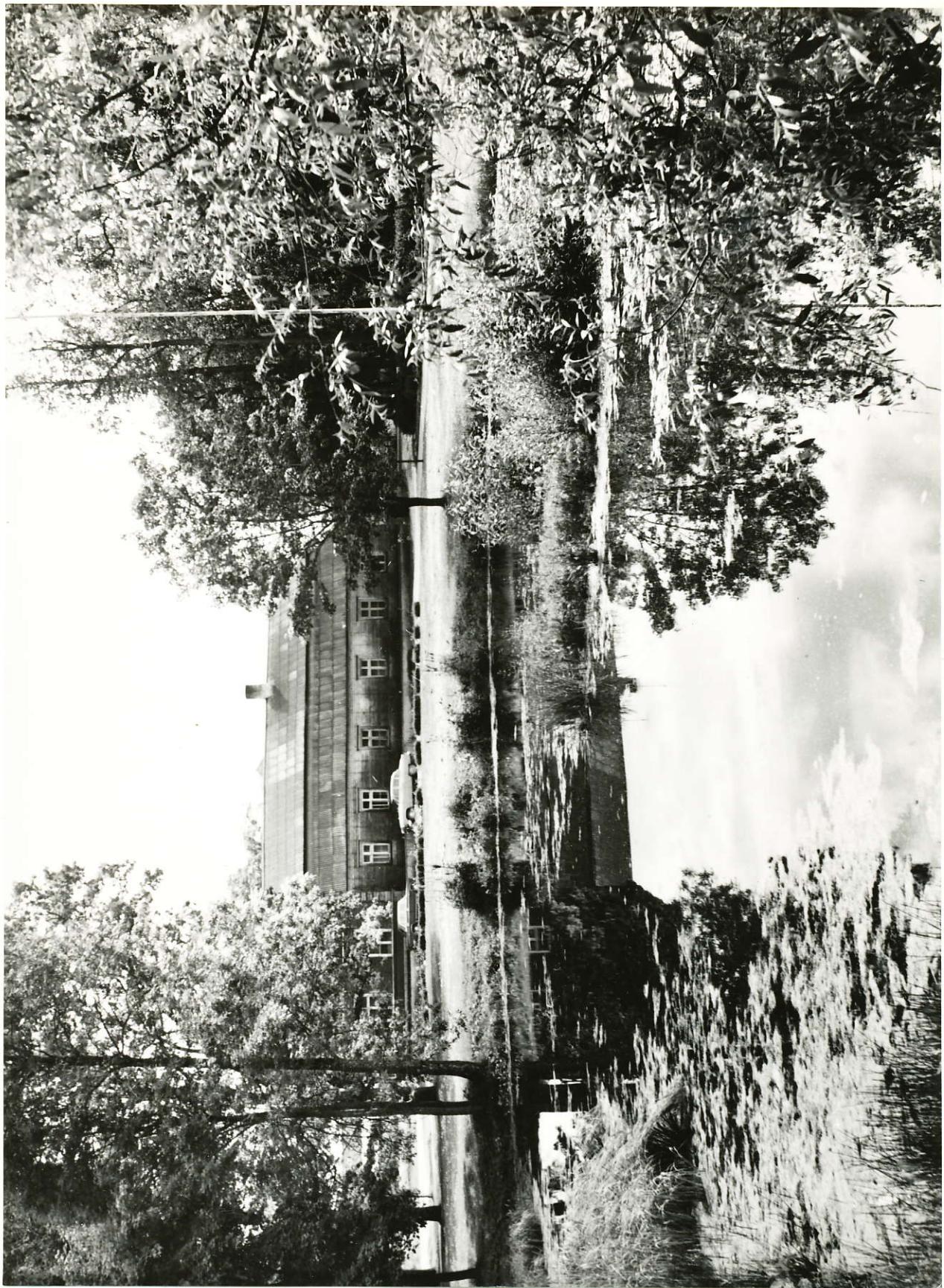

Kastell im Niederland (Gut des Admirals Ferdinand von Wrangel

6. F. WRANGELI MÖRS ROELAS.

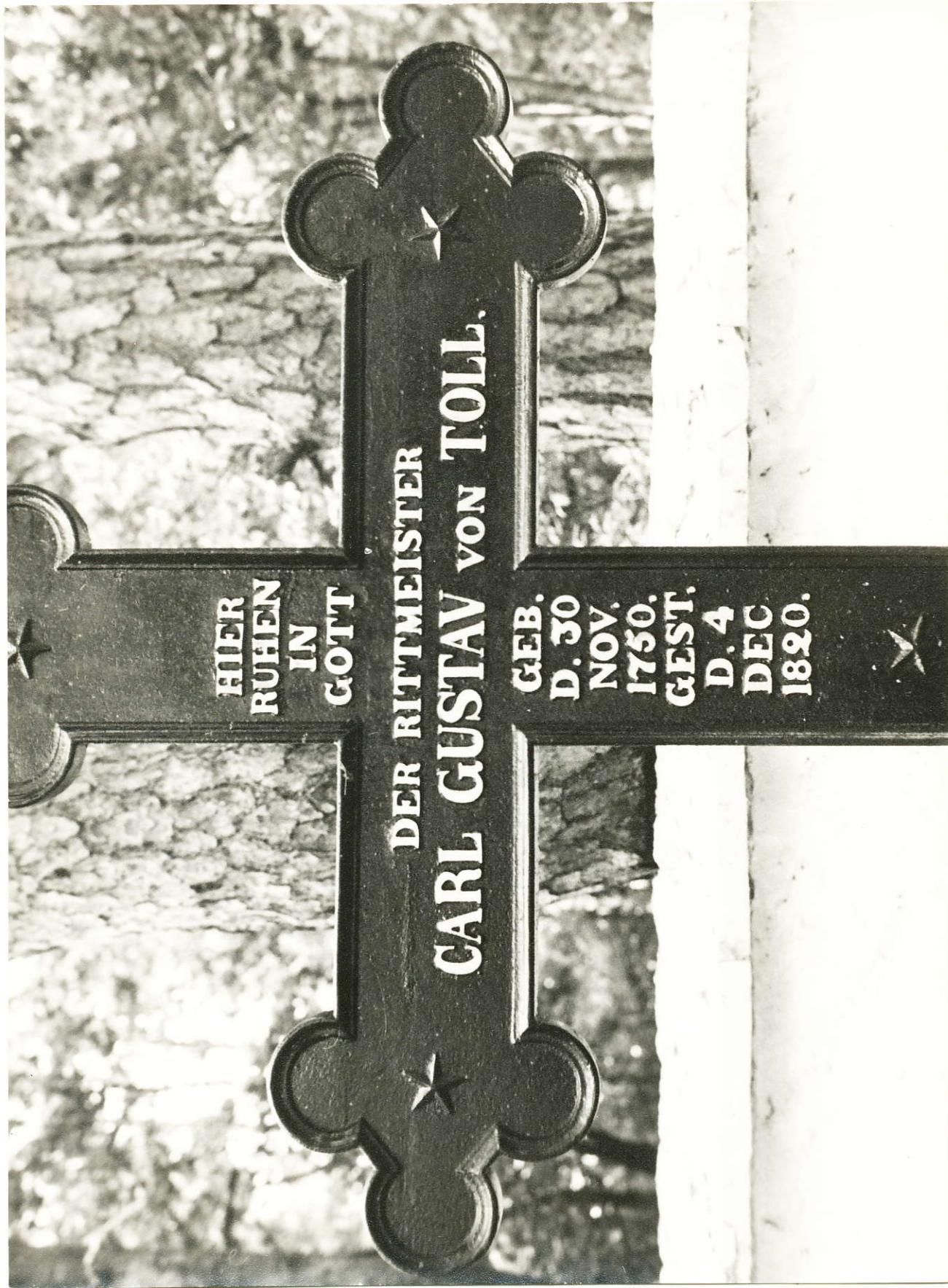
FOTO A. JUHRAMILT.

Lisa 9.

7. ROELA SOVHOOSI KERKUS (F. WRANGELI MÖIS).

FOTO H. JOONUKSILT.

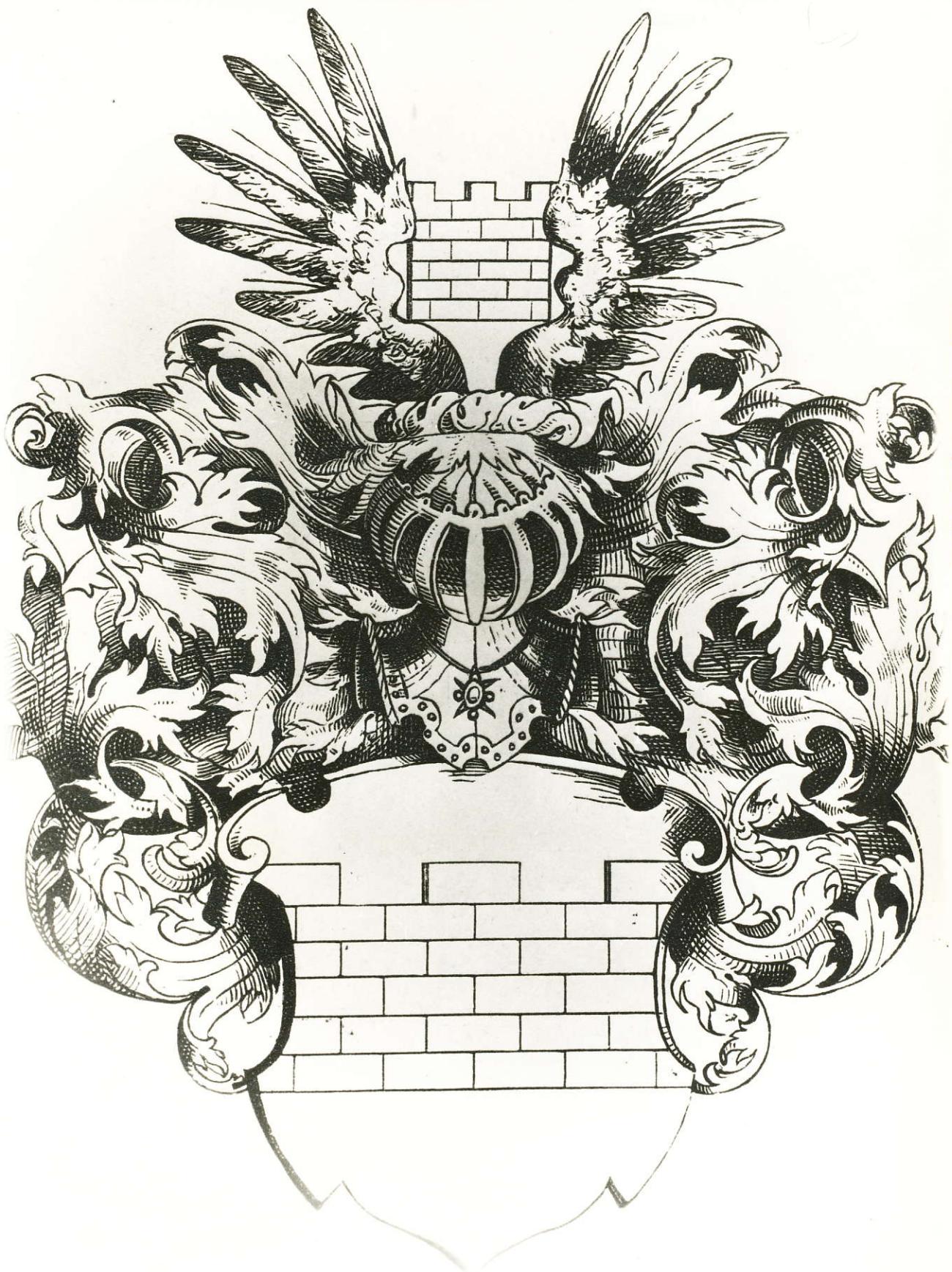

23. CARL GUSTAV VON TOLLI RIST VIRU-JAAGUPI KALMISTUL. FOTO M. OVIIRILT.
(E. WRANGELI VANAIKA)

8. F. WRANGELI POJA WILHELMI JA TA ABIRAAASA LUCIE-CÄCLIE TÜTRED:
VASAKULT VARDATES: MARGARETHE - PAULINE SÜND. 10. 06. 1875 VJK.
EGLA - ANTONIE SÜND. 14. 07. 1872 VJK.
LUCILLA - NATALIE SÜND. 14. 07. 1872 VJK.
KAAS VIIMAST KAKSIKUD, KELLEDEST ÜRS SURU. FOTO TEHTUD 1906 / 1907 ROELA-UUSMÖISAS.

Lisa 12.

24. WRANGELITE VAPP.

FOTO M. OVIRILT.

Lisa 13.

25. WRANGELITE PITSAT. FOTO M. OVRILIT.

Lisa 14.

22. ELISABETH WRANGELI RIST VIRU-JAAGUPI KALMISTUL.

FOTO M. OVIIRILT.

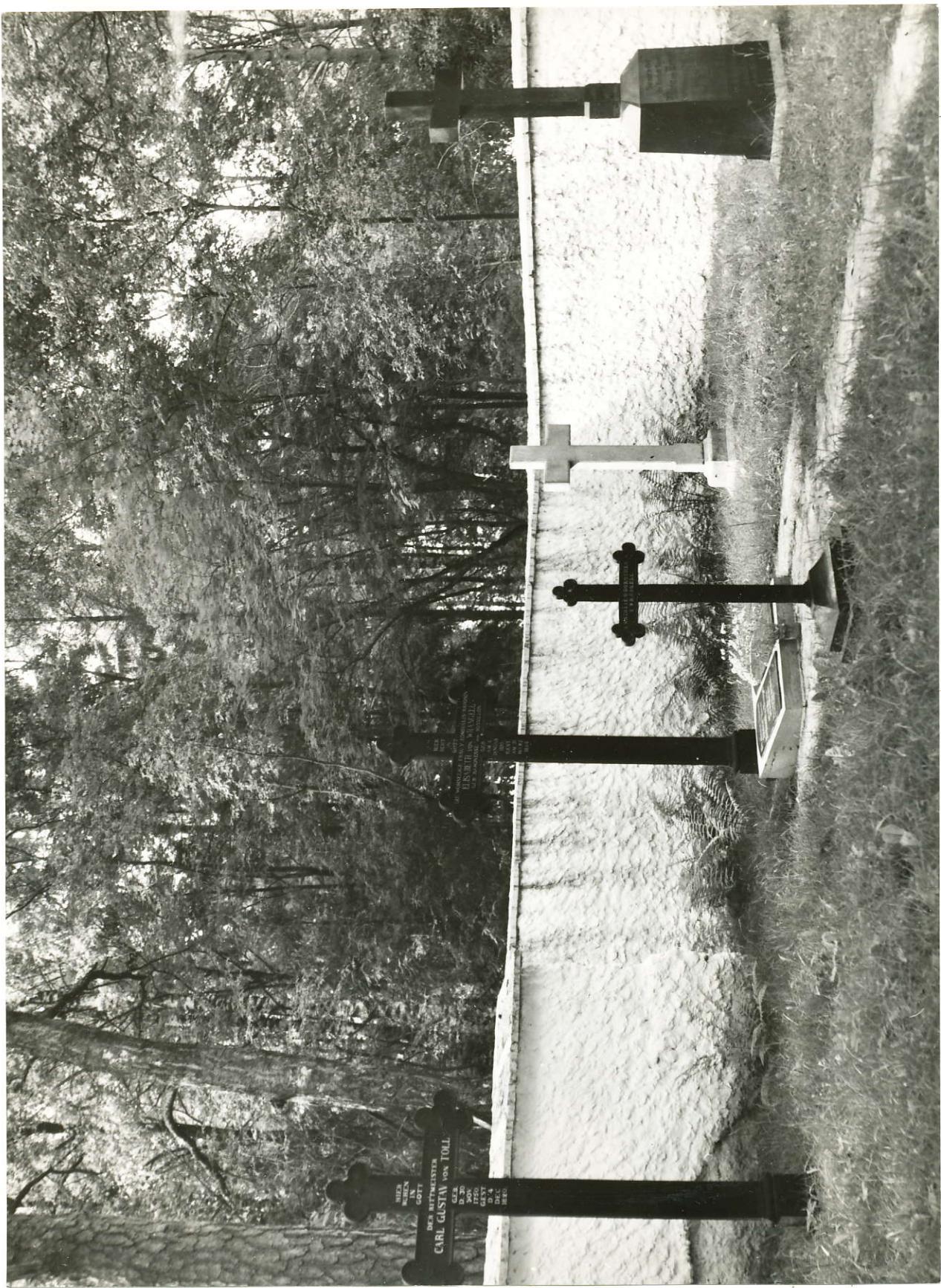
5. F. WRANGELI PEREKONNAFOTO

1. RIDA VASAQLUT : POEG PETER SÜND. 27.08.1840 VKJ.

TÜTAR ELISABETH SÜND. 19.04.1842 VKJ.

ADMIRAL F. WRANGEL

Lisa 16.

17. VAADE WRANGELITE MATMISPAIGALE.

FOTO H. JOONUKSILT.

Lisa 17.

18. WRANGELITE MATMISPAIK ENNE RESTAUREERIMIST.

FOTO H.JDONUKSILT.

Lisa 18.

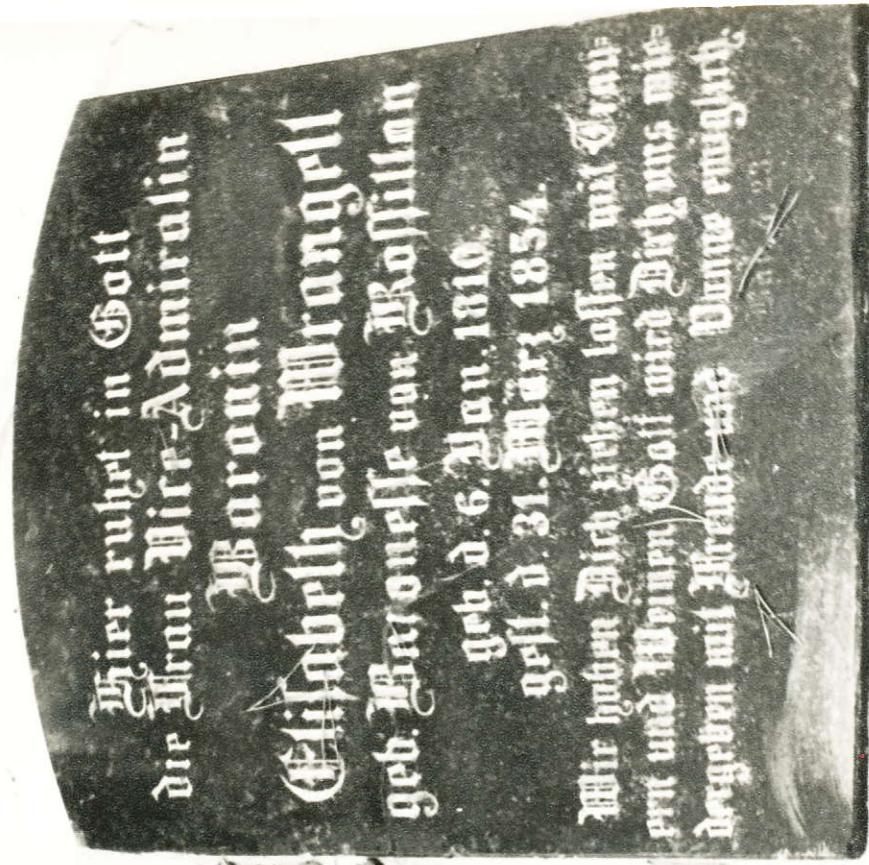
19. WRANGELITE MATMISPAIK PÄRAST RESTAUREERIMIST.

FOTO M. OVIIRILT.

Lisa 19

FOTO M. OVIIRILT.

2D. WRANGELITE HAUAPLAAT.

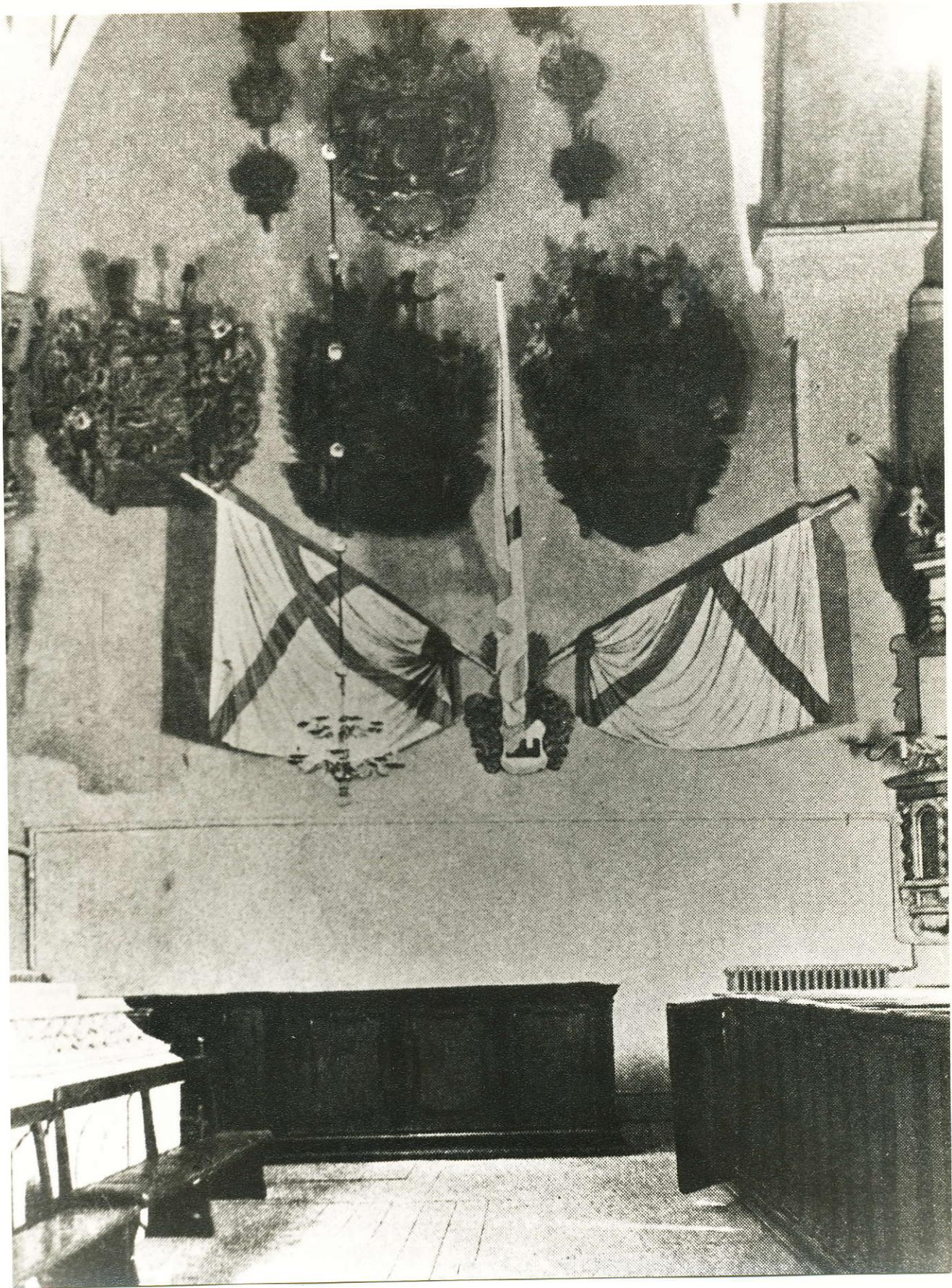
Lisa 20.

9. F. WRANGELI "MALESTUSSAMMAS" ROELAS.

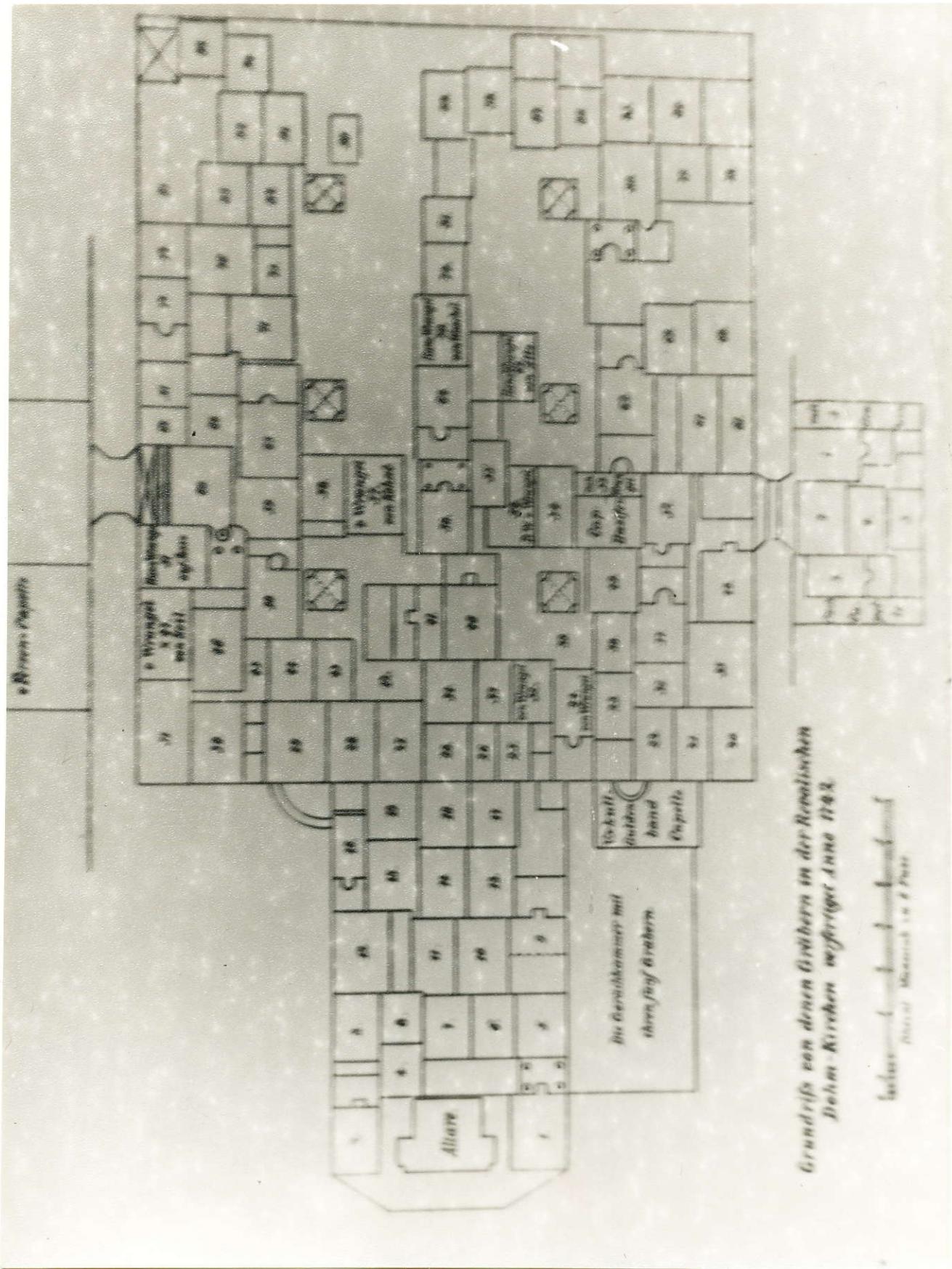
FOTO H. JODNUKS.

Lisa 21.

26. WRANGELITE MEMORIAAL TALLINNA TOOMKIRIKUS.
FOTO M. OVIIRILT.

Lisa 22.

*Grundriss von denen Gräbern in der Romischen
Pfahl-Kirchen weifsigt anno 1748.*

Schlesinger's *Handbuch der Physik*

Eesti NSV riigi juures asuv
riigimõisade Peavalituse Juhtija
keskkiri No. 36.

Valljäste.

11. novembril 1944. a.

§ 1.

Märku all nimetatud riigimõisades direktorite ja pearamatupidajate
kohtadele teostusse järgnised seltsimübed:

47.) "Rööla" riigimõis Viru maakond
direktori ajut.k.t. Paas, August. Jaanipäev.
arvates 27. septembrist 1944.

pearamatupidaja ajut.k.t. Neudorf. 200. August.
arvates 27. septembrist 1944. a.

Riigimõisade Peavalituse
juhatuse

(A. Üttius)

Märitte siis:

mme

Kopeerinud otsinguvalist
Terviseks 25. märts 1986.

Lisa 24.

28. AUGUST JOOSEPELLI P. PAAS (1888-1969) - ROELA RIIGIMÖISA
AJUTINE KT. 27. SEPT. - 1. JAAN. 1945. FOTO TEHTUD 27.05.1917.
1944. FOTO M. OVIIRILT.